

Fostran till färgblindhet

– om ”exotiska” adoptivbarn och svenskhetens yta på 1960-talet

Hanna Markusson Winkvist, fil.dr i historia

År 1955 utkom Allmänna barnhuset – i samråd med Medicinalstyrelsen och Socialstyrelsen – med en skrift betitlad *Adoption*. Skriften var en vägledning avsedd för de instanser och individer som arbetade med adoptionsfrågor. Det var ingen slump att publikationen gavs ut vid denna tid. Under 1950-talet diskuterades i Sverige adoptionsfrågan både i politiken och bland yrkesutövare inom barnvården. Det var nu som adopterade barn ur rättslig synpunkt helt jämställdes med biologiska – visserligen kvarstod möjligheten för adoptivföräldrar att häva adoptionen fram till 1971. Ännu gällde adoption nästan uteslutande svenskfödda barn och i Allmänna barnhusets häfte om frågan föreskrevs bland annat att:

Om de biologiska föräldrarna är robusta personer med kraftig kroppsbyggnad, ljushåriga och blåögda, bör man nog undvika att placera deras barn hos småväxta, magerlagda personer, kanske med sydländskt utseende, och vice versa.

Den socialt konstruerade familjen skulle så långt möjligt imitera den ”naturliga”. Risken var annars att det adopterade barnet skulle känna sig utanför samt att både föräldrar och barn skulle behöva utstå kommentarer från omgivningen. Detta var en uppfattning som delades av de flesta och som vid denna tid också fann sin motsvarighet i andra länder (än Sverige).

Knappt tio år senare hade denna inställning radikalt förändrats. Förändringen ter sig åtminstone radikal om ovan återgivna citat ställs mot det faktum att det i Sverige vid mitten av 1960-talet fanns bortåt 250 adopterade barn av utomnordisk eller utomeuropeisk härkomst och vid det unga

Ur Allmänna Barnhusets skrift Adoption.

1970-talet anlände över 1 000 utländska barn – årligen. Hur var en sådan förändring möjlig?

De generella förklaringarna pendlar – måhända krasst uttryckt – någons mellan begrepp som tillgång och efterfrågan. Tillgången på inhemska barn sjönk till följd av bättre preventivteknik – p-pillret lanserades i Sverige 1964 – en mer liberal abortlagstiftning samt något större möjligheter för ensamstående mammor. Efterfrågan stimulerades av kärnfamiljstanken parad med en politiskt korrekt solidaritet med tredje världens nödlidande och föräldralösa barn. I pressen kopplades adoptionsfrågan ihop med u-hjälpsfrågan och tidningsrubriker som ”Adoption som u-hjälp” (*Dagens Nyheter* den 18 augusti 1961) och ”De har ljusare framtid här” (*Stockholms-Tidningen* den 3 april 1963) skvallrar just om denna anda.

Inte desto mindre krävde dessa medicinska, sociala och ekonomiska förändringar en annan förändring – förståelsen av familjen som biologisk och därigenom naturlig enhet kunde inte längre vara den enda giltiga. Allmänna barnhusets rekommendation om *ytan* som viktigt sammanhållande länk inom en familj måste nu fullständigt avfärdas – eller åtminstone göras avsteg ifrån. I denna uppsats belyses delar av 1960-talets diskussion om adoption av utländska barn som ett sätt att bilda nya svenska familjer. Särskilt fokus riktas mot resonemangen kring de utlandsfödda barnens avvikande yttre.

Staten griper in – till slut

Med andra världskrigets slut följde bland annat att många barn som förlorat sina föräldrar upptogs av andra. De nya föräldrarna bodde till exempel i Sverige. Sverige var ju förskonat från krigets fasor och beredvilligheten hos enskilda att hjälpa innebar att barn från Tyskland och framför allt Finland kunde finna nya hem. På det sättet går det att hävda att utlandsadoption har sin grundförutsättning i nationella kriser. Detta bekräftas inte minst av det faktum att länder som Korea och Grekland – där inbördeskrig hade rasat – tidigt blev föremål för svenskars ”intresse” av att hjälpa föräldralösa barn. Svenskar som arbetade i de aktuella länderna omhändertog – med värdnationernas goda minne – barn som de sedan förde till Sverige i syfte att adoptera. Emellertid fanns ännu ingen formell organisation för hur detta skulle ske. Socialstyrelsen hade visserligen påtagit sig rollen som sammanhållande länk mellan sökande och International Social Service (ISS) i Genève, vars uppgift var att medverka vid internationella adoptioner, men förfarandet var både tidskrävande och komplicerat – dylika ärenden hamnade hos Kungl. Maj:t – och kongruens mellan ursprungslandets lagstiftning och den svenska saknades dessutom. Den debatt som fördes i media kretsade i mångt och mycket kring denna problematik.

Den socialdemokratiska regeringen ställdes 1963 till svars i en interpellation formulerad av högerkvinnan Blenda Ljungberg. Ljungberg ville bland annat att inrikesministern Herman Kling skulle verka för att underlätta adoptionsprocessen samt ta ställning till de ”anpassningssvårigheter” som bland annat Socialstyrelsen använt som argument mot adoption av utländska barn. I olika sammanhang hade företrädare för just Socialstyrelsen uttryckt allmän skepsis gentemot företeelsen utlandsadoption. Argu-

menten pendlade mellan hänvisningar till rasernas olikhet och det svenska folkets fördomar mot det avvikande. Den springande punkten tycktes vara om det överhuvudtaget är möjligt att anpassa ett barn med annat ursprung till en helt ny miljö.

Frågan var het och Socialdepartementet och statsrådet Ulla Lindström – som hade särskilt ansvar för medborgarskapsärenden, barnavård och konsumentfrågor – uppvaktades också från flera olika håll. I mars 1964 inkom en skrivelse från föreningen Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet. ”Vi vet att nöden bland de alltför talrika barnen i många länder är fruktansvärd”, skrev undertecknarna Signe Höjer och Karin Himmelstrand, vilka precis som många andra pläderade för ökat stöd från myndigheter till de individer som önskade adoptera. Skrivelsen remittera-

*Ulla Lindström och koreanskt adoptivbarn.
Ur Lindströms memoarer Och regeringen
satt kvar! Ur min politiska dagbok
1960–1967*

des bland annat till Socialstyrelsen som i sitt svar via generaldirektör Ernst Bexelius medgav att hjälp till enskilda visst var självklar, men att man likväl ”icke [kunde] finna det lämpligt att barn av dessa kategorier i större kon-tingenter införes till Sverige”.

Den mediala debatt som pågått i ett par års tid flammade nu upp rejält. Eva Moberg, en av 1960-talets stora opinionsbildare, skrev i tidningen *Idun-Veckojournalen* (den 11 september 1964) en polemisk artikel med rubriken ”Vill ni rädda ett barn?” om de svenska myndigheternas – särskilt Socialstyrelsen – ”rastänkande och pappersexercis”.

En dryg månad efter Eva Mobergs artikel i *Idun-Veckojournalen*, när-mare bestämt den 23 oktober 1964, tillsatte Ulla Lindström en utredning som fick i uppdrag att utreda svenska myndigheters bistånd till privatper-soner samt komma med förslag på förändringar ”så att praktiska hinder reduceras så långt det är möjligt”. Vidare skulle en kartläggning av givar-länderna samt en undersökning av adoptivbarnens villkor och anpassning i Sverige genomföras. Sakkunniga, det vill säga riksdagsledamoten Mary Holmqvist (s), utrikesrådet Love Kellberg, kanslirådet Thore Wisén och förste byråsekreteraren hos Socialstyrelsen Karin Brunnberg, avgav betän-kanDET *Adoption av utländska barn* (SOU 1967:57) på dagen tre år efter tillsättningen av kommittén. Utredningen resulterade bland annat i att Socialstyrelsen sedermera blev centralt serviceorgan.

Svårigheter, problem – och anpassning

Vid en intern diskussion hos Rädda barnen 1963 hade anförts att ut-landsadoption visserligen betydde att hemlösa barn undkom fattigdom och svält och att barnlösa svenskar kunde bilda familj, men samtidigt var-nades för att barn med annorlunda yttre löper stor risk att växa upp ”som en särling”. Detta skulle också kunna innebära att det i vuxen ålder finge svårigheter att finna en äktenskapspartner. Kanske kunde utlandsadoption-
nen emellertid bidra till att minska avståndstagandet ”från personer som till utseendet starkt avviker från skandinaver”. Likväl skulle svårigheterna med att finna lämpliga föräldrar kvarstå:

Sannolikt tilldrar sig denna adoptionsform intresse hos personer som ej lämpar sig som adoptivföräldrar, möjligen intellektuellt folk som ställer alltför stora krav på barnet, möjligen de litet sensatio-

nellt inställda, möjligen folk som ej får adoptivbarn i Sverige. Sannolikt krävs det extra stor mognad från adoptivföräldrarnas sida för att klara denna adoption.

Hur hanterades dessa farhågor av utredarna? Jo, de sakkunniga samlade, via Socialstyrelsen och barnavårdskonsulenter ute på fältet, in uppgifter om de befintliga utlandsadopterade barnen i Sverige. Det var uppgifter som inte oväntat rörde adoptivbarnens anpassning till sina nya föräldrar i den nya svenska miljön. Genomgången visade att de allra flesta barn, särskilt ”barn som på grund av ras företer yttre särdrag”, anpassat sig väl. Utredarna påpekade dock att de flesta barn var ”i så späd ålder, att en undersökning av åsyftat slag ej kunnat ske”. Intressant nog utgjordes exemplen på fall, där det inte gått fullt så bra, av barn vars föräldrar hade olika härstamning, till exempel en svensk mamma och en västindisk pappa.

Anpassningen man talade om utifrån barnavårdskonsulenternas bedömningar avsåg, ytligt betraktat, omständigheter som barnets anknytning till adoptivföräldrarna, dess språkliga utveckling, förmåga att leka och interagera med andra barn, humör och egen inställning till det annorlunda utseendet. Andra barns beundran för deras utseende och mörka hud blandade med vittnesmål om framåtanda och gladlynthet tas av konsulenter som tecken på den goda anpassningen. Att de adopterade barnen själva tog lätt på gliringar, alternativt försvarade sig med svar på tal likaså. ”Hon tar det naturligt att hon kommer från Pakistan”, eller ”Hon tar det naturligt att hon kommer från Korea” är värderingar från konsulenternas sida som tillsammans med övriga omdömen – kanske lite tillspetsat – också kan tolkas som att de adopterade barnens anpassning till den nya miljön lades på de adopterade barnens eget ansvar. Vid en närmare betraktelse av bedömningarna framstår dessutom konsulenternas egna åsikter om och behov av anpassning till den nya företeelsen som inte helt oväsentliga.

Utseendefrågan uppstår alltså en relativt stor del av yttrandena. En konsulent anförde att ett alltför avvikande utseende kan ”bli en lidandets väg” för barnet. En annan varnade, precis som Rädde barnen, också för de svårigheter som förmodas uppstå ”i ungdomsåren då det gäller att finna en äktenskapspartner” – något som underförstått blir svårare för den med annorlunda yttre. Kunskap om de utlandsadopterades egen familjebildning var ju en uppenbar brist i utredningen, vilket på sätt och vis gav stöd åt den

delvis spridda uppfattningen att utredningen sjuösatts 15–20 år för tidigt. Utredarna föreslog också att uppgifter om de adopterade barnens anpassning mer systematiskt måste samlas in, inte minst för att bättre kunna ge råd och anvisningar såväl till myndighetspersoner som till blivande adoptivföräldrar.

Trots dessa komplikationer var inställningen den att adoption av utländska barn ytterst var av godo. En konsulent pekade på att det var ”trängande angeläget” att till exempel genom adoption öka hjälpen till nödlidande barn i andra länder. En annan medgav att fördomarna visserligen var mycket stora, men att kontakter och ökad kommunikation folk emellan trots allt skulle kunna förändra tingens ordning:

Att utlänningar med avvikande utseende så småningom ganska väl kan flyta in i den svenska miljön bevisas enligt min mening av de greker och jugoslaver, som i ganska stort antal på sista tiden kommit till glasbruken i sydöstra Småland.

Samma konsulent drog, i syfte att illustrera att tiderna förändras, en parallell med synen på de handikappade som tidigare ”gömdes undan” och ”kallades vid öknamn efter sitt lyte”.

Utredarna slog utifrån dessa utlåtanden fast att störst betydelse för de adopterade barnens anpassning hade omgivningen. Genom upplysning av och ökad kunskap hos allmänheten skulle de ”främmande barnen” kunna gå en lycklig framtid till mötes. Dessutom ansåg sakkunniga att de svårigheter och problem som eventuellt kunde uppstå:

inte får förstoras eller skymma blicken för den behjärtansvärda, humanitära verksamhet det här är fråga om, med den påföljd att denna verksamhet kanske hämmas.

Det ovan framställda skulle kunna sammanfattas som att anpassning av ”exotiska barn” betraktades som fullt möjlig och att denna anpassning skulle göras möjlig genom å ena sidan en noggrann urvalsprocess bland de sökande svenskarna, och å andra sidan genom kunskapsförhöjande insatser.

En intetsägande yta?

År 1970 publicerades handboken *Adoptera – ett alternativ* där en rad olika experter, debattörer och författare kom till tals. Under rubriken ”En jordisk familj” skriver redaktören själv, Margareta Ingelstam, att de färgade barnen anpassat sig förvånansvärt fort och att de inte utsätts för någon rasism – att stirra och ställa dumma frågor är inte oförskämt utan snarast tecken på mänsklig nyfikenhet. Ett barn som är anpassat går inte att diskriminera, menar Ingelstam, eftersom varken sociala eller språkliga särdrag förenar gruppen adopterade. Hon fortsätter:

[...] är det värre att få glåpord för att man är plattnäst och krullhårig än för att man är rödhårig och pratar skånska?

Även om detta resonemang knappast kan ges generell bäring för synen på adopterade barn från utomeuropeiska länder vid tidpunkten för dess publicering, så kan det få representera den ideologiska förändring i utlandsadoptionsfrågan som ändå ägde rum under 1960-talet i Sverige.

Den yta som på 1950-talet var viktig att upprätthålla för att konstruktionen som doldes därunder inte skulle synas för omgivningen, blev under nästkommande decennium en yta som varken hade något att dölja för eller för den sakens skull att säga samma omgivning. Och på den vägen var det. År 1975 gjordes ett reportage i *Aftonbladet* (närmare bestämt den 12 januari) om syskonen Camia, 24, och Jonas, 20, som i november 1958 hade kommit till Sverige som de, enligt artikeln, första adoptivbarnen från Korea. Rubriken löd: ”Vi känner oss inte annorlunda – det mest exotiska med oss är att vi talar dalmål”. Detta illustrerar också väl innebörden av den beskrivande rubrik som denna uppsats bär. Precis som träffande nog hade använts som argument för ”u-hjälpsadoption” i ett debattinlägg i tidskriften *Tiden* 1962, handlade den svenska utlandsadoptionsfrågan i hög grad om en slags fostran till färgblindhet.